

KRONIKA

1965 m. gruodžio 2–3 dienomis Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto dėstytojai skaitė pranešimus mokslinėje konferencijoje, skirtoje Tarybų Lietuvos 25-mečiui. Lietuvių ir rusų kalbų sekcijoje (vadovas doc. V. Grinaveckis) išklaustyti 5 pranešimai: „Lietuvių liaudies šnekamosios kalbos frazeologijos struktūros klausimai“ (e. doc. p. B. Kalinauskas), „Lietuvių kalbos sudurtiniai daiktavardžiai iš daiktavardžio ir būdvardžio“ (prorekt. V. Drotvinas), „Kai kurių lietuvių kalbos žodžių kilmė“ (vyr. dėst. K. Kuzavinis), „Dvįskaita dabartinėje lietuvių kalboje“ (dėst. D. Gargasaitė), „Veiksmazodiniai žodžių junginiai su kilmininko linksnju, reiškiantieji tikslą, lietuvių kalboje ir jų atitikmenys rusų kalboje“ (vyr. dėst. I. Musteikienė). Užsienio kalbų sekcijoje (vadovas doc. B. Piesarskas) vyr. dėst. J. Urbelienė skaitė pranešimą „Fonemos klausimu“, vyr. dėst. G. Dirmaitytė – „Daiktavardžio apibrėžtumo laipsnis ir artikelio vartojimas dabartinėje anglų kalboje“, e. doc. p. L. Levitienė – „Semų reikšmė, nustatant vokiečių ir lietuvių kalbų ekvivalentinių veiksmazodžių derinamumą“.

Respublikinėje aukštųjų mokyklų SMD darbų apžiuroje 1965 m. spalio mėnesį VVPI Lietuvių kalbos būrelio nariai laimėjo šias vietas: O. Kірkaitė „Mokinių savarankiškas darbas, einant sudėtinius prijungiamuosius sakinius“ – I vieta (moksl. vad. prof. J. Budzinskis), L. Preikštaitė „Miniatiūriniai rašiniai, mokant kalbos dalių penktoje klasėje“ – II vieta (moksl. vad. prof. J. Budzinskis), R. Lesmanavičiūtė „Lietuvių literatūrinės kalbos [p], [b] fonemos“ – III vieta (moksl. vad. doc. E. Mikalauskaitė).

1966 m. vasario mėn. VVPI SMD Lietuvių kalbos būrelis (vadovė doc. P. Bernadišienė) su dideliu susidomėjimu išklausė VVU Lietuvių k. katedros vedėjo doc. J. Pikčilingio pranešimą apie stilistikos objektą, uždavinius, taisyklinę kalbos reikšmę, stilistikos dėstyimo problemą vidurinėje mokykloje.

1966 m. kovo 25–26 d. VVPI Lietuvių kalbos katedra ir Respublikinis Mokytojų tobulinimosi institutas kartu su Panevėžio miesto Liaudies švietimo skyriumi suorganizavo mokslinę-metodinę konferenciją, skirtą I–VIII klasių mokinių literatūrinės tarties ugdymui rytų aukštajųjų kirčio visuotinio atitraukimo plote. Konferencijoje dalyvavo apie 200 lietuvių kalbos mokytojų, dirbančių kirčio visuotinio atitraukimo zonos mokyklose.

Konferencijoje buvo skaityti šie pranešimai:

„Pradinių klasių kalbinės klausos ir literatūrinės tarties ugdymo pratimų sistema“ (MMTI vyr. moksl. bendr. M. Gylienė, Panevėžio II pr. m-los mokyt. V. Pi-

nigienė), „Tarties ir rašybos mokymo ryšys pradinėse klasėse“ (Panevėžio m. l. šviet. sk. insp. F. Žilys), „Kova su tarties ir rašybos klaidomis kylančiomis dėl šveplavimo“ (Vilniaus vaikų polikl. logop. S. Gudeliene), „Kirčio visuotinio atitraukimo ploto fonetinės ypatybės ir jų panaudojimas, ugdant literatūrinės kalbos tartį“ (Valst. radijo ir televizijos komiteto vyr. red. J. Šukys), „Literatūrinės kalbos kirčiavimo sistema ir jos mokymo klausimai“ (VVPI doc. P. Bernadišienė), „Kirčio ir priegaidės ešmė, remiantis eksperimentinės fonetikos duomenimis“ (VVPI stažuotojas A. Pakerys), „Kirčio vieta ir jos nustatymo svarba, keliant literatūrinės kalbos kultūrą“ (VVPI vyr. dėst. K. Kuzavinis), „Psichologinės prielaidos literatūrinio kirčio mokymo individualizacijai, panaudojant ritmišką tekstą“ (VVPI doc. S. Kregždė), „Tarties ir rašybos mokymo ryšių klausimu“ (VVPI vyr. dėst. Ž. Urbanavičiūtė).

Konferencijos medžiaga išleista atskiru leidiniu.

1966 m. balandžio 18–19 d. vykusioje VVPI XXI studentų mokslinėje konferencijoje dirbo 18 sekcijų. Lietuvių kalbos sekcijoje (vadovė doc. P. Bernadišienė) gyvai buvo diskutuojami šie pranešimai: „Rišlios mokinių kalbos ugdymas šeštoje klasėje“ – stud.-neaktiv. S. Strabulienė (moksl. vad. vyr. dėst. L. Kadžytė), „Sudėtinių sujungiamųjų sakinių mokymas aštuonmetėje mokykloje“ (nauju šių sakinių skirstymo pagrindu) – stud. E. Brundzaitė (moksl. vad. prof. J. Budzinskis), „Kai kurios pietų dzūkų tarmės ypatybės“ – stud. O. Svirnelytė (moksl. vad. vyr. dėst. Ž. Urbanavičiūtė), „Lietuvių literatūrinės kalbos [p], [b] fonemos“ – stud. R. Lesmanavičiūtė (moksl. vad. doc. E. Mikalaukaitė), „Lietuvių literatūrinės kalbos [d], [t] fonemos“ – stud. V. Dulskaitė (moksl. vad. doc. E. Mikalaukaitė).

Rusų k. ir literatūros sekcijoje (vadovas doc. F. Smolkinas) skaitytas pranešimas: „Programuotas apmokymas ir rusų kalbos dėstymo pertvarkymas“ – stud. D. Dargytė (moksl. vad. doc. E. Fuks).

Lenkų kalbos ir literatūros sekcija (vadovas vyr. dėst. G. Rakitskis) svarstė šiuos pranešimus: „Deminutyvų ir antgementatyvų stilistinis panaudojimas G. Senkovičiaus „Trilogijoje“ – stud. A. Urbanovič (moksl. vad. vyr. dėst. A. Kaupuža), „Lenkų kalbos stilistiniai pratimai žodžiu ir raštu IX klasėje“ – stud. L. Lasinskaja (moksl. vad. vyr. dėst. G. Rakitskis), „Beasmenių sakinių struktūriniai-semantiniai tipai A. Mickevičiaus ir J. Slovackio dramose“ – stud. M. Trambaček (moksl. vad. vyr. dėst. E. Gustina).

Anglų kalbos sekcijoje (vadovas doc. B. Piesarskas) buvo išklausyti pranešimai: „Metodinė anglų kalbos vadovėlių ir gramatikų, išleistų buržuazinėje Lietuvoje, analizė“ – stud. R. Jasudavičiūtė, N. Baltrušaitytė (moksl. vad. doc. B. Piesarskas), „Anglų kalbos išskaičiuojamosios intonacijos mokymo klausimu“ – stud. D. Venckutė, R. Eičaitė (moksl. vad. fil. kand. B. Svecevičius), „Veiksmažodiniai žodžių junginiai ir jų ekvivalentai“ – stud. G. Petrauskaitė (moksl. vad. doc. E. Paulauskienė).

Vokiečių kalbos sekcijoje (vadovė filol. m. kand. H. Voicėkaitė) svarstyti pranešimai: „D. Nolio romano „Vernerio Holto nuotykių“ vertimas į lietuvių kalbą“ – stud. O. Petkevičiūtė (moksl. vad. vyr. dėst. D. Trukanaitė), „Vokiečių laikraščių ypatybės“ – stud. R. Lėvinskaitė (moksl. vad. filol. m. kand.

H. Voicekaitė), „Kai kurių žodžių vartojimas vokiečių kalboje“ – stud. S. Navickaitė (moksl. vad. vyr. dėst. V. Bernšteinas).

Prancūzų kalbos sekcijoje (vadovė vyr. dėst. J. Urbelienė) skaityti pranešimai: „Naujosios tendencijos užsienio kalbų dėstyme“ – stud. E. Kurauskaitė (moksl. vad. e. doc. p. M. Katilienė), „Palyginimai prancūzų kalboje“ – stud. V. Meškauskaitė (moksl. vad. doc. E. Zibucaitė), „Apie kai kuriuos prancūzų šnekamosios kalbos ypatumus“ – stud. V. Tilindytė (moksl. vad. vyr. dėst. J. Urbelienė).

Vilniaus Valstybinio pedagoginio instituto Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos laboratorijoje buvo toliau nagrinėjamos kalbos akustinės-fizinės savybės. Į pastoviai veikiančius seminarus 1966 m. gegužės 2–5 d. atvyko prof. ped. m. dr. V. A. Artiomas ir skaitė pranešimus „Intonemos supratimas“, „Skiriamieji ir skiriantieji kalbos požymiai“. Atskirame seminare buvo svarstyti reikalavimai diktoriaus, nustatytos diktoriaus literatūrinės tarties normos.

Remdamosi šioje laboratorijoje atliekamais eksperimentais VVPI vyr. dėst. J. Urbelienė ir VVU vyr. dėst. T. Plakunova skaitė pranešimus 1966 m. birželio 14–16 d. Visasąjunginiame Spektrinės kalbos analizės technikos ir metodikos klausimais pasitarime, vykusiame Maskvos I užsienio kalbų institute; J. Urbelienės pranešimas „Kai kurie ilgųjų lietuvių kalbos balsių spektrinės analizės duomenys kirčiuotame, pokirtiniame ir prieškiertiniame skiemenyje“, T. Plakunovos – „Kai kurie lietuvių kalbos sonorinių priebalsių spektrinės analizės duomenys“.

Eksperimentinės fonetikos ir kalbos psichologijos laboratorijoje e. doc. p. L. Telksnys įdomiai dėstė akustinės fonetikos spekcurą studentams, rašantiems darbus iš eksperimentinės fonetikos.

Laboratorijos stažuotojas A. Pakerys sukonstravo kirčiavimo mokymui efektyvų elektrostendą. Šiuo pavyzdžiu elektrostendus pasigamino respublikos vidurinės mokyklos.

Eksperimentinės fonetikos laboratorija pastoviai veikiančio koliokviumo pagrindu 1966 m. parengė ir išleido II koliokviumo medžiagos sąsiuvinį (atsakingasis redaktorius pedag. m. dr. V. A. Artiomas).

VVPI Lietuvių kalbos katedros vyr. dėst. K. Kuzavinis ir Lenkų kalbos katedros vyr. dėst. A. Kaupuža parengė pranešimus TSRS šiaurės vakarų zonos toponimikos konferencijai: vyr. dėst. K. Kuzavinis „Kai kurių baltų toponimų kilmės klausimu“, vyr. dėst. A. Kaupuža „Apie toponimų užrašymą Vilniaus mokymo apygardoje XIX a. pradžioje“. Pranešimai buvo apsvarstyti katedrose, tezės išspausdintos leidinyje „Конференция по топонимике Северо-западной зоны СССР (тезисы докладов и сообщений)“, Рига, 1966 г.

VVPI Lietuvių kalbos katedros doc. V. Grinaveckis ir prorekt. V. Drotvinas spausdino savo straipsnius užsienio kalbiniuose darbuose: V. Drotvinas „Сложные слова типа *vaik-palaikis* в современном литовском языке“ Acta Baltico-Slavica, t. III, Warszawa, 1966; V. Grinaveckis „Новое в литовской диалектологии“, – Acta Baltico-Slavica, t. II, Warszawa, 1965 m. ir „Превращение дифтонгических сочетаний *il, im, in, ir, um, un, ur, ul* в *iel, iem, ien, ier, uol, uom, uon, uor* в говорах литовского языка“, – Acta Baltico-Slavica, t. III, Warszawa, 1966, „Оттяжка ударения в говорах литовского языка“, – Slavia, XXXIV, Praha, 1965, sešit 2.

VVPI Lietuvių kalbos ir literatūros fakultetas 1966 m. liepos mėnesį surengė dvi dialektologines ekspedicijas. Ekspedicija, vadovaujama vyr. dėst. Ž. Urbanavičiūtės, tyrė rytų aukštaičių šiaurines tarmes, domėjosi kirčio atitraukimu ir senojo ilgojo baltiško *a* išlaikymu kirčiuotoje pozicijoje Dūkšto apylinkėse. Iširti trys punktai (Dūkšto, Luodžių, Tolimienių).

Dialektologinėje ekspedicijoje (vadovas doc. V. Grinaveckis), dirbusioje Klaipėdos ir Šilutės rajonuose 1966 m. liepos mėn., užrašyta naujos tarminės bei toponiminės medžiagos. Čia pateiksime keletą įdomesnių pavyzdžių (transponuotų į literatūrinę kalbą). Prielinksnis *nū* 'nuo' vartojamas vietoj *apie*: *nū krikščionys-tės nieko nežinójo* Šyškrantė; jungtukas *bei* atstoja *ir*: *dū bei dū* (pėdus) *surem-davo* Dituva; priesaga *-inas* vartojama su daiktavardžiais ir žymi paprastumą arba didumą: *turėjom dá vienus patalinús* (patalus) Šyškrantė; keletas žodžių su skirtinga nuo kitų tarmių atitikmenų fonetika: *óvaras* 'drebulė' Kretingalė, Dituva, *órykštė* 'vaivorykštė', *cvirplýs* 'svirplys' Dituva, *kūningiškais drabūžiais, atl-deviau, šarkas* 'švarkas' Šyškrantė, *rėpežė gývą prarýna, ka vėžį tūr, i išgýna* Kuliškiai; Marių dalių prie Rusnės pavadinimai: *Knidupa, Pašiórė, Ėžio nūgara*.

Užrašyta tarmiškų žodžių, turinčių atitikmenų latvių kalboje ir jos tarmėse (žemiau pateiktieji latvių kalbos pavyzdžiai paimti iš K. Mūlanbacha Latviešu valodas vardnica. Redigējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns, I–IV, Rīgā, 1923–1932 ir J. Endzelīns in Hauszenberga, Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha latviešu valodas vārdnicai, Rīgā, 1934–1945). Pvz.: *akā* (4) 'aketė' Karklė, Dituva: la. *akā* 'šuliny's'; *auguonýs* (3b) 'auglys, šunvotė, votis' Karklė, Dituva: la. *aūguonís, aūguonís* 't.p.'; *aūstrinis, -io* (1) 'žiemryčių vėjas' Karklė, Dreverna: la. *āustrenis, āustrinš* 't.p.'; *brýdis, -džio* (4) 'kartas, sykis; valandėlė': la. *brīdis* 'valandėlė'; *kriautē* (1) 'aūkštas' Karklė Dreverna: la. *kraūtis*^a 'viršutinė vežimo dalis'; *kūrpē* (1) 'batas' Karklė, Dituva: la. *kuŕpe* 't.p.'; *māgūna* (1) 'agūna' Pakalnė: la. *magūone* 't.p.'; *otē* (2) 'plekšnė' Karklė: la. *āte* 't.p.'; *pūkis, -io* (2) 'velniukas, kamuolinis žaibas' Karklė, Dreverna: la. *pūķis* 'drakonas, laumė'; *pūtis, -čio* (2) 'pelėda' Dreverna, Dituva: la. *pūce* 't.p.'; *rýkas* (2) 'reikmuo' Karklė: la. *riks* 't.p.'; *sōminis, -io* (1) 'šiaurės vakarų vėjas' Karklė, Dreverna: la. *sāmenis* 't.p.'; *šākšinis, -io* (1) 'pietvakarių vėjas' Karklė, Dreverna: la. *saksenis, saksinis* 't.p.'; *šūpynē* (1) 'sūpynė, sūpuoklės' Karklė, Dreverna, Dituva, plg. la. *šūpāt, -āju* 'supti'; *téigti, téigia, téigē* 'sakyti' Dreverna, Dituva, Karklė, plg. la. *tēikt, -cu* 'sakyti, pranešti'.

Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto studentai yra užrašę nemaža vietovardžių iš įvairių Lietuvos vietų. Keletą mažiau žinomų čia paminėsime: *Dziñdzakė* 'upė, Verknės intakas, Jieznas'; *Šaltupis* 'upė, įtekanti į Nemuną, Rumšiškės, dabar Kauno marių dugnė'; *Šiaudėlis* 'upė, įtekanti į Pravieną, Rumšiškės, dabar Kauno marių dugnė'; *Viksvėlė* 'upė, Merkinė, Meškučių k.'; *Rimiečio ežero* (Rudamina, Lazdijų raj.) dalių vardai: *Akmuoš* (tarm. *Akmuošj*), *Bėržo rāgas, Grūšia; Karkliūkas, Kómenkos kaūpas, Mažiūlis kalnēlis, Paliūniškės kaūpas, Roliiū kaūpas, Salōs kálnas, Saūsas nendrynūkas, Šilēnu duobē, Vartēliai, Višadla*.

P. Bikulčienė

1966 m. birželio mėn. 2–4 d. Šiaulių K. Preikšio v. pedagoginiame institute vyko dėstytojų mokslinė-metodinė konferencija. Plenariniame posėdyje ir 6 sekcijose perskaityta 44 pranešimai.

Kalbos mokslų sekcijoje buvo išklaudyta 14 pranešimų: vyr. dėst. V. Sirtauto „Pagrindinių sakinių dalių derinimas“, vyr. dėst. Č. Grėndos „Beastmenų veiksmažodžių junginiai su bendratimi“, vyr. dėst. V. Zaicevos „Rusų ir lietuvių kalbų prielinksnių vartojimo ypatybių klausimu“, vyr. dėst. J. Elzbuto „Rusų kalbos poveikis lietuviškoms konstrukcijoms su neprielinksniu naudinininko linksniu“, vyr. dėst. M. Kuosienės „Vientisinių veiksmažodžio formų asmenavimas kapsų II patarmėje“, vyr. dėst. G. Šarkos „Išvestinių judėjimo veiksmažodžių reikšmės rusų ir lietuvių kalbose“, vyr. dėst. K. Župerkos „Šalutinių pažyminių sakinių ir išskirtinių pažyminių sinonimika“, dėst. A. Gudavičiaus „Istorinė-semasiologinė koncepcija rusų kalbotyroje“, vyr. dėst. S. Jutuvienės „Interferencijos reiškiniai, įsivainant leksiką“, vyr. dėst. J. Jurkėno „„Bū“ ir „Vis“ komponentai senuose antroponimuose“.

Diskusijose aktyviai dalyvavo ir pranešimus skaitė svečiai iš Vilniaus, Rygos, Kijevo: vyr. dėst. A. Girdenis (VVU) „Fonologinės pastabos apie lietuvių literatūrinės kalbos vokalizmą“, dėst. A. Pupkis (VVU) „Lietuvių literatūrinės tarties stilių klausimu“, filolog. m. kand. A. Nepokupnas (Kijevas) „Lietuvių (dzūkų) – baltarusių žodžių darybos ryšių tyrinėjimo klausimu“, filolog. m. kand. D. Zemzare (Ryga) „Lietuvių ir latvių leksikografiniai ryšiai XIX a.“

1966 m. gegužės mėn. 13–14 d. vyko Šiaulių K. Preikšio v. pedagoginio instituto dešimtoji SMD konferencija. Pranešimus skaitė daugiau kaip šimtas SMD narių, darbas vyko 9 sekcijose.

Lietuvių kalbos ir literatūros sekcijoje perskaityta 9, rusų kalbos ir literatūros sekcijoje – 8 pranešimai. Gero įvertinimo susilaukė kalbiniai darbai – III k. stud. J. Cibulskytės „Smulkiosios tautosakos kalba“ (vadovas – vyr. dėst. V. Sirtautas), III k. stud. R. Polikanovos „Kai kurių asmenvardžių, sutinkamų „Lietuvos metrikoje“, žodžių darybos struktūra“ (vadovas – vyr. dėst. J. Jurkėnas), III k. stud. M. Žukauskaitės „Lietuviškų asmenvardžių XVI a. senuose baltarusiškuose rašto paminkluose žymėjimo klausimu“ (vadovas – vyr. dėst. J. Jurkėnas), viešnios iš VVU IV k. stud. O. Baliukaitės „Debeikių šnektos balsių fonologinė sistema“ (vadovas – VVU vyr. dėst. A. Girdenis).

K. Župerka